

Anita Skelin Horvat
Filozofski fakultet, Zagreb

Posuđivanje u hrvatski jezik u dvama razdobljima

U radu se istražuju i uspoređuju karakteristike posuđivanja u hrvatski jezik u dvama vremenski odvojenim razdobljima. Kao temelj za korpus izabrane su dnevne novine objavljene između 1970. i 1975. godine te iste novine objavljene između 2000. i 2004. godine. Na temelju građe prikupljena su dva vremenski odvojena korpusa sastavljena od tudica, posuđenica i prevedenica koja su se uspoređivala s obzirom na kategorije, potvrđenost i porijeklo tudica, posuđenica i prevedenica. U ovom se članku korpusi analiziraju i uspoređuju s obzirom na porijeklo tudica, posuđenica i prevedenica.

1. UVOD

Posuđivanje među jezicima staro je koliko i sam ljudski jezik. Ljudi su uvijek živjeli u međusobnoj blizini i kontakti među njima utjecali su na to da su se pojedine kulture isprepletale, a tako i jezici. Svaka jezična zajednica posuđuje od svojih susjeda. Kako alati, različite stvari, religiozni simboli, običaji i načini ponašanja te pojmovi prelaze iz jednoga društva u drugo, uz njih prelaze i riječi koje ih označavaju. Ti se novi oblici počinju širiti i sve ih više govornika prihvaća.

Rezultat situacije u kojoj se dva jezika nađu u kontaktu najčešće je posuđivanje leksičkih elemenata. Rjeđe se posuđuju gramatički elementi. »Izgovor i gramatika čine zatvorene sustave koji nisu spremni primiti strane elemente. Samo iznimno posuđuju se fonemi ili gramatičke strukture: kad se to dogodi, posuđeni elementi ne modificiraju cjelinu svakoga sustava, nego ostaju po strani kao iznimke.« (Filipović, 1986: 25) Riječ koja se posuđuje postaje model koji u jeziku primatelju dobiva svoju repliku. Replika se mora prilagoditi jezičnom sustavu u koji ulazi. Ona se prilagodava na sljedećim jezičnim razinama: fonološkoj, ortografskoj, morfološkoj, sintaktičkoj, semantičkoj, leksičkoj i stilističkoj.

U ovom smo radu nastojali prikupiti građu sastavljenu od tuđica, posuđenica i prevedenica¹ koje su se pojavile u hrvatskom jeziku u zadnjih desetak godina i usporediti je s istovrsnom građom iz ranijega razdoblja kako bi se vidjele sličnosti i razlike za koje se moglo pretpostaviti da će se pojaviti. Pretpostavka o razlikama temelji se na tome što su se te dvije skupine tuđica, posuđenica i prevedenica pojavile u hrvatskom jeziku u razdobljima koja se razlikuju po svojim sociološkim, političko-gospodarskim i mnogim drugim karakteristikama.

Elementi iz jezika davatelja mogu prelaziti u jezik primatelj na tri načina: direktnim preuzimanjem i preko jezika posrednika, te kružnim posuđivanjem. Posuđivanje se odvija najčešće preko dva moguća puta: pismenim i usmenim. Postoje i elementi koji ograničavaju i usporavaju posuđivanje. To su sociokulturna udaljenost između dvaju jezika te vrednovanje udaljenosti i različitosti među jezičnim sustavima.²

Važnost posrednog i neposrednog načina posuđivanja posebno je istaknuta kod utvrđivanja porijekla posuđenica. Prema nekima porijeklo posuđenice određuje se prema jeziku izvoru, dok se prema drugima određuje prema jeziku posredniku.³

Za proučavanje lingvističkog posuđivanja važni su procesi koji se zbivaju u dvojezičnim govornicima i različiti sociolingvistički parametri.⁴ Bilingvalni je govornik mjesto na kojem se dva jezika dodiruju, pa upravo preko njega jedna kultura i jedan jezik mogu utjecati na drugu kulturu i drugi jezik. Bilingvalni govornici prenose različite jezične elemente iz jednog jezika u drugi.

Zbog utjecaja bilingvizma danas u hrvatskom imamo mnogo tuđica, posuđenica i prevedenica iz njemačkog, talijanskog i mađarskog jezika jer je zbog različitih političkih i društvenih situacija na ovim prostorima veliki broj stanovništva bio dvojezičan. Najčešće su bilingvalni govornici govorili hrvatski i

1 Postoje različite podjele i definicije riječi stranoga porijekla. Osnovna je podjela na tuđice i prevedenice s obzirom na njihovu prilagodbenost sustavu jezika u koji su ušle. *Tuđice* su riječi stranog porijekla koje se nisu u potpunosti prilagodile sustavu jezika u koji ulaze, već čuvaju određene elemente modela. *Posuđenice* su riječi stranog porijekla koje su se potpuno prilagodile, na svim razinama, sustavu jezika u koji su preuzete. *Prevedenice* se definiraju kao podvrsta novotvorenicu kod koje se prema stranom modelu stvara riječ građena od domaćih sastavnica.

2 Usp. Ornstein-Galicia, 1990. (str. 53)

3 Filipović smatra da su, npr., anglizmi sve posuđenice za koje se može utvrditi da potječu iz engleskoga jezika. Sve strane riječi koje je engleski preuzeo iz drugih jezika, iz npr. egzotičnih jezika Azije, Afrike, Australije i Južne Amerike i koje su se prilagodile engleskom jeziku također se smatraju anglizmima jer su dio engleskoga rječnika. Preuzete iz engleskog jezika klasificiraju se kao anglizmi, a ne kao posuđenice kojima je engleski bio jezik posrednik. Često jezik posrednik utječe na adaptaciju posuđenice u jeziku primatelju i zato je važno znati posrednički jezik kako bi se lakše razumio proces prilagodbe. Usp. Filipović, 1986. (str. 191-192). Prema drugom pristupu riječ koja je preuzeta iz engleskoga jezika, ali je do hrvatskoga došla posredstvom njemačkoga klasificira se kao germanizam, ne kao anglizam. Zagovornik je takvoga pristupa Muljačić koji smatra da mnoge talijanizme, galicizme i anglizme koje smo preuzeli posredstvom njemačkoga trebamo smatrati germanizmima, dok su oni talijanizmi, galicizmi i anglizmi u njemačkom jeziku. Usp. Muljačić 1997-98 (str. 269)

4 Usp. Weinreich, 1963. (str. 3-5)

njemački ili hrvatski i talijanski te hrvatski i mađarski. Ovakva je raznolikost bila vezana uz različite regije u Hrvatskoj.

Hrvatski je posuđivao i iz drugih jezika, prije svega iz turskoga i francuskoga, te češkoga i u novije vrijeme najviše iz engleskoga. Turcizmi su se počeli prenositi u hrvatski jezik zbog prisutnosti turske vojske i administracije na području Balkana. Odnos između hrvatskog i francuskog obilježen je posrednošću kontakta. Većina galicizama ušla je u hrvatski jezik posredstvom njemačkog jezika. Hrvatski je posuđivao i iz češkoga, ali je češki bio i model za nastajanje prevedenica, najviše 60-ih i 70-ih godina 19. stoljeća kada je djelovao hrvatski leksikograf i purist B. Šulek.

Danas hrvatski najviše posuđuje iz engleskoga jezika, što je karakteristično i za mnoge druge jezike. Većina je posudjenica rezultat potrebe da se izraze novi pojmovi vezani uz materijalni i kulturni razvoj. U hrvatskom se mogu naći anglicizmi iz najrazličitijih područja ljudskih aktivnosti što ujedno pokazuje da je hrvatski otvoren prema anglicizmima.

Jedan dio hrvatskog rječnika čine internacionalizmi. To su riječi preuzete iz grčkog i latinskog i prilagođene europskim jezicima ili nastale u europskim jezicima prema grčkim i latinskim uzorima kako bi se zadovoljila potreba za novim pojmovima i terminima, prvenstveno u znanosti i tehnologiji.

Hrvatski je dolazio u kontakte i s mnogim drugim jezicima, ne samo europskima već i jezicima Azije, Afrike, Amerike i Australije. Ti su kontakti bili prvo posredni, preko drugih europskih jezika, najčešće preko nekog od kolonijalnih jezika, npr. engleskog, španjolskog i francuskog. Danas, zahvaljujući napretku sredstava i načina komunikacije, kontakti između hrvatskog i mnogih »dalekih« jezika postaju i neposredni. Hrvatski iz tih jezika preuzima riječi koje su vezane uz specifičnu kulturu i način življenja.

2. OPIS KORPUSA

Sastavili smo dva vremenski odvojena korpusa koji sadrže tuđice, posudjenice i prevedenice i međusobno ih usporedili. Radi se o korpusima koji pokrivaju razdoblje od 2000. godine naovamo i razdoblje s početka 1970-ih godina. Pretpostavka je da će se u ovako omeđenim i udaljenim korpusima pokazati određene razlike. Željeli smo utvrditi kakve su razlike između ovih dvaju korpusa. Upravo zbog različitih društvenih situacija u ovim dvama vremenskim okvirima zanimljivo je promatrati što se događalo na leksičkoj razini i koliko su društvene pojave utjecale na leksik hrvatskog jezika.⁵

5 Izabrali smo istražiti situaciju u jeziku 1970-ih godina ne samo zbog različitoga političkog sustava u odnosu na danas već i stoga što nam se činilo da je razmak od trideset godina dovoljno velik da bi se neke promjene u jeziku mogle zabilježiti. 1970-e su nam zanimljive i stoga što su upravo tada, prema različitim autorima, počeli izrazitiji utjecaji engleskoga na europske jezike, ali i što tada počinje intenzivniji znanstveni i tehnički napredak što se odrazilo i u jeziku.

Kako se društvo reflektira u jeziku, tako se i društvene promjene reflektiraju u jeziku tako da utječu na nastajanje odgovarajućih jezičnih promjena. Jezik je podložan neprestanim promjenama kao i samo ljudsko društvo. Ono se mijenja u skladu s razvojem tehnologije, znanosti, medicine, tržišta rada i mnogim drugim faktorima. Kako se društvo ogleda u jeziku kojim komunicira tako se i promjene koje nastaju u njemu ogledaju u jeziku.

U hrvatskom je društvu došlo do mnogih promjena u posljednjih petnaestak godina. Na većinu promjena u društvu utjecale su političke promjene koje su dovele do raspada jednoga državnog i političkog sustava, te organiziranja novih političkih i državnih sustava i zajednica. Kod političkih promjena nužno se događaju i jezične, što je bilo vidljivo i u hrvatskom jeziku. Hrvatsko društvo dolazi pod nove utjecaje i traži nove primjere u bogatome zapadnom društvu i nastoji se oblikovati i razvijati prema svojim uzorima, što je također značajan izvor i poticaj promjenama u društvu i, naravno, jeziku.

Upravo zbog otvorenosti leksičkog sustava i promjena koje su uočljive najprije i najlakše u njemu, zanimljivo je promatrati promjene koje su nastale u leksiku hrvatskog jezika u razdoblju od tridesetak godina. Stoga i radimo usporedbu između korpusa iz 1970-ih godina i korpusa iz 2000. do 2004. godine.

Korpus iz 1970-ih sastavljen je na temelju dnevnih novina *Slobodna Dalmacija*, *Novi list* i *Večernji list*, brojevi od 14. do 20. srpnja 1970., te isti brojevi iz 1971., 1973. i 1975. godine. Izabrane su te novine jer kontinuirano izlaze do danas. *Slobodna Dalmacija* izlazi od 17. lipnja 1943. godine, *Novi list* od 2. siječnja 1900., a *Večernji list* od 1. srpnja 1959.⁶ Tako smo na temelju iste građe mogli pratiti situaciju u leksiku 1970-ih i danas. Kod sastavljanja korpusa iz 1970-ih nismo u obzir uzeli druge dnevne novine, bilo zato što ih tada nije bilo (npr. *Jutarnji list* koji je uključen u novi korpus počeo je izlaziti tek 1996.), ili jer se radi o »regionalnim« novinama s manjim nakladama (npr. *Glas Slavonije*, *Glas Istre*).

Novi korpus sastavljen je na temelju građe koja je prikupljena za projekt »Neologizmi – problemi teorije i primjene«. Kao građa za ovaj korpus poslužili su *Jutarnji list* i *Večernji list*, te u manjem omjeru *Vjesnik*, *Glas Istre* i *Novi list*. Vremenski je period obuhvaćen ovim korpusom od prosinca 2001. do ožujka 2004. godine. Ovoj građi dodali smo i građu sakupljenu iz *Slobodne Dalmacije* iz brojeva od 14. do 20. srpnja 2003. Dodali smo građu iz *Slobodne Dalmacije* kako bismo imali ujednačeniji korpus s obzirom na onaj iz 1970-ih godina koji se temelji na *Večernjem listu*, *Slobodnoj Dalmaciji* i *Novom listu*.⁷

Slobodna, *Večernji* i *Novi* zanimljivi su izvori građe jer se radi o novinama koje se bave najrazličitijim temama. Svojim rubrikama pokrivaju politiku i gospodarstvo, zatim društvena zbivanja, kulturu, crnu kroniku, događanja u svijetu, zabavu i sport. Također u njima možemo naći različite priloge o zdravlju,

6 Podaci o datumima kada su navedene novine počele izlaziti uzeti su iz impresuma.

7 Zbog praktičnosti dalje će se govoriti samo o *Slobodnoj* umjesto *Slobodnoj Dalmaciji*, *Večernjem* umjesto *Večernjem listu* i *Novom* umjesto *Novom listu*. Također, radi jednostavnosti govorit ćemo o starom korpusu koji obuhvaća građu na temelju novina iz 1970-ih i novom korpusu koji obuhvaća građu s Projekta proširenu gradom iz *Slobodne* iz 2003. godine.

kućanstvu, prehrani, modi, vrtlarstvu, odgoju djece i mnogim drugim temama. To je značajno za ovakvo istraživanje jer se u hrvatskom jeziku strane riječi javljaju u najrazličitijim aspektima života. Upravo ovako raznovrsne novine koje imaju priloge o različitim životnim područjima mogu nam pružiti podatke i o leksiku koji se koristi u različitim područjima života. Ovakva raznolikost tema bila je prisutna i u novinama iz 1970-ih godina.

U starom korpusu imamo 2176 riječi i sintagmi, a u novome 1145. 100 riječi je isto, tj. zabilježene su u oba korpusa.

Novine su zanimljiv izvor građe jer se utjecaji jednog jezika na drugi najbolje vide u leksiku. Jezici najradije posuđuju leksičke elemente iz drugih jezika. Posuđeni elementi mogu se u jeziku primatelju širiti usmenim i pisanim putem. Pisana građa uvijek je lakše dostupna istraživanjima i na taj je način prikladan izvor informacija za istraživanje. Osim toga, svaki je jezik raslojen na različite funkcionalne stilove koji se odlikuju različitim karakteristikama. Upravo zbog karakteristika koje ima publicistički stil, novine su zanimljiv izvor građe za istraživanje sličnosti i razlika između dvaju razdoblja s obzirom na posuđivanje.

U hrvatskom se jeziku najčešće govori o pet funkcionalnih stilova. To su: *književnoumjetnički*, *razgovorni*, *publicistički*, *administrativni* i *znanstveni*. Osim ovih osnovnih, naravno, postoji mnoštvo podstilova i preklapanja. Svaki je stil obilježen različitim karakteristikama, no, ovdje su nam najzanimljivije karakteristike publicističkoga stila.

Publicistički ili *novinarski stil* obuhvaća ne samo područje pisane već i slušane i gledane informacije. On ima različite funkcije: informativnu, propagandnu, popularizatorsku, agitativnu, pedagošku i zabavnu. »Zadaća im je da obavješuju o suvremenim zbivanjima, da šire učenja o društvu, kulturi, politici, vjeri i dr., da rade na pridobivanju ljudi za kakvu djelatnost, da prosvjeđuju i poučavaju, da odgajaju i zabavljaju.« (Silić, 1997b: 496/497)

Jedno je od obilježja publicističkog stila mnoštvo *žurnalizama* koje preuzima iz politike, sociologije, prava, vojnih disciplina, ekonomije. »Za svaki bi se funkcionalni stil, pa onda i za novinarski, moglo reći da se u njemu pojavljuju ustaljeni izrazi koji će se takvima prepoznati kad budu upotrijebljeni u funkcionalnim stilovima kojima inače ne pripadaju. Takve ustaljene izraze u administrativnome stilu nazivamo kancelarizmima, u beletrističkome beletrizmima, u znanstvenome scijentizmima, u razgovornome kolokvijalizmima i (u skladu s njima) u novinarskome žurnalizmima.« (Silić, 1997b: 509) Mnogi žurnalizmi ujedno su i internacionalizmi, npr. *afirmirati*, *antagonizam*, *blamirati*, *delegirati*, *devalvacija*, *imperijalizam*, *inicirati*, *konsolidirati*, *kooperacija*, *likvidacija*, *mistificirati*, *pluralizam*, *prolongirati*, *reintegrirati*, *repatrijacija*, *stabilnost*, *studioznost*, *šovinizam*, *totalitarnost*, *uzurpacija*. Internacionalizmi su dio novinarskog stila, imaju svoja stalna značenja i omogućuju poopćeno komuniciranje.⁸

8 Vidi Silić, 1997b. (str. 495-513)

Za ovo istraživanje posebno je važan odnos prema stranim riječima koji se razlikuje od jednoga do drugoga funkcionalnoga stila. Strogi puristički stavovi karakteristični za neke funkcionalne stilove nisu naglašeni u publicističkom stilu. Puristički je stav blag prema internacionalizmima, dok je prema tudicama nešto stroži: »Kad se postavlja pitanje rabiti ili ne rabiti takve (internacionalne) riječi, načelno se na nj može odgovoriti – rabiti. Prije svega zato što internacionalne riječi nisu nenacionalne riječi (internacionalno se ne smije brkati sa stranim ili tuđim), a onda i zato što su sva profesionalna područja, pa onda i novinarsko, bez njih nemoćna.« (Silić, 1997b: 510) Upravo zbog takve otvorenosti prema riječima stranoga porijekla, publicistički stil pogodan je za istraživanje posuđivanja.

3. ANALIZA I USPOREDBA KORPUSA

S obzirom na različite jezične situacije u Hrvatskoj danas i nekada očekivali smo razlike u porijeklu novih stranih riječi. Osnovna su nam očekivanja bila da ćemo u novom korpusu pronaći veći broj anglizama i manji broj internacionalizama nego u starom. Veći broj anglizama očekivali smo stoga što danas engleski ima najveću ulogu jezika davatelja, i ujedno je jezik tehnologije, npr. računalne, te jezik sporta i zabave, dok je većina jezika iz kojih je hrvatski nekada posuđivao uglavnom izgubila takvu ulogu. Kada je početkom 1990-ih godina došlo do velikih političkih promjena u hrvatskome društvu, sama je zajednica postala otvorenija prema utjecajima iz zapadnih europskih zemalja. Kako se društvo otvorilo novim utjecajima tako je i jezik postao otvoreniji za takve utjecaje. S obzirom na to da je to ujedno i period snažnoga i brzoga znanstvenoga razvoja, pojavile su se i potrebe za novim riječima kojima će se imenovati nove pojave i pojmovi. Uz nove pojave, predmete i pojmove u hrvatski jezik ulaze i nove riječi. To su danas ponajprije anglizmi.

To je ujedno i razdoblje izraženih purističkih stavova koji su bili usmjereni na čišćenje hrvatskoga jezika od nepotrebnih anglizama. Oni anglizmi koji su potrebni i za koje nema zamjene ne smatraju se prijetnjom hrvatskomu jeziku, ali oni su anglizmi koji svakodnevno ulaze u hrvatski jezik i za koje bi se mogla naći odgovarajuća zamjena nepotrebni.⁹ Već smo u starom korpusu mogli naći anglizme iz različitih područja života, znanosti, tehnologije, medicine, kulture življenja, sporta i zabave. Mnoge od tih riječi i danas koristimo. Unatoč ovakvim purističkim stavovima, prodor je anglizama u hrvatski jezik snažan i brz, tako da je nemoguće naći odgovarajuće zamjene za sve nove riječi koje ulaze u hrvatski jezik.

Manji broj internacionalizama očekivali smo zbog purističkih stavova usmjerenih prema čišćenju jezika ne samo od nepotrebnih anglizama već i od nepotrebnih internacionalizama, a posebno onih za koje imamo dobre domaće zamjene. Nismo očekivali jednake odnose u broju anglizama nekada i sada i broju internacionalizama nekada i sada jer se radi o korpusima temeljenima na novinama, a za publicistički su stil karakteristični upravo internacionalizmi.

9 Usp. Babić, 1995. (str. 59)

Zbog nepovoljne sociopolitičke situacije u Hrvatskoj kroz 20. stoljeće razvio se poseban oblik purizma koji je težio ukloniti srbizme iz hrvatskog jezika i jasno razgraničiti hrvatski od srpskoga. Od 1990. godine, ponovno zbog specifične sociopolitičke situacije, srbizmi, uz anglizme, privlače najviše pažnju purista.¹⁰ Odnos između hrvatskog i srpskog specifičan je po tome što su hrvatski i srpski srodni jezici, a ujedno su i jezici u neposrednom kontaktu tako da su odnosi između njih drugačiji nego odnosi između hrvatskog i drugih jezika. Na specifičnost ovog odnosa utjecala je i politička situacija koja se često mijenjala i svaki je put utjecala na jezičnu politiku, što se odrazilo na leksik hrvatskoga jezika. Zbog purističke težnje da se iz upotrebe uklone srbizmi prestale su se koristiti i strane riječi (od kojih i neki internacionalizmi) koje su se koristile u srpskom jeziku i nastojale su se zamijeniti domaćim riječima.¹¹

Što se tiče drugih skupina stranih riječi pretpostavljali smo da neće biti značajnijih razlika između staroga i novoga korpusa, tj. nismo očekivali razlike s obzirom na broj germanizama, talijanizama, galicizama i hungarizama, te turcizama, osim u broju egzotizama. Očekivali smo da ćemo u novom korpusu naći više egzotizama zbog snažnih i dalekosežnih komunikacijskih veza te lakšega dolaženja u kontakt s onim narodima i kulturama koji su nam nekada bili vrlo daleki.

S obzirom na porijeklo stranih riječi sve riječi iz korpusa svrstali smo u nekoliko grupa. To su: *anglizmi*, *galicizmi*, *germanizmi*, *grecizmi*, *hungarizmi*, *latinizmi*, *talijanizmi*, *turcizmi* i *egzotizmi*, riječi koje potječu iz »dalekih, egzotičnih« jezika, a koje najčešće označavaju posebnosti pojedinih naroda, specifična jela, piće, nošnju, glazbu, običaje i druge specifičnosti nekoga naroda.¹²

Za određivanje porijekla stranih riječi koristili smo se podacima iz rječnika.¹³ No, nije bilo jednostavno odrediti točno porijeklo svake pojedine riječi jer se KR i AGR vode različitim teorijama pri određivanju porijekla. U KR porijeklo se utvrđuje prema jeziku izvoru, tj. ako je riječ i preuzeta posredno, uz pomoć posredničkog jezika, taj je utjecaj zanemaren. U AGR porijeklo se utvrđuje prema posredničkom jeziku, tako je jedna te ista riječ prema jednom rječniku latinizam ili grecizam, dok je prema drugome germanizam jer je u hrvatski preuzeta preko njemačkoga jezika, npr. *helikopter* je u KR grecizam, a u AGR germanizam, *identitet*, *klijentela*, *koalicija*, *procedura*, *reducirati*, *signal* i *transport* u KR su latinizmi, a u AGR germanizmi. Neke su riječi prema KR galicizmi ili talijanizmi, dok su u AGR germanizmi jer je njemački bio posrednik pri preuzimanju tih riječi, npr. *angažiranost*, *debitant*, *gardist*, *koridor*, *operater*, *paket*, *pilot*, *parlamentaran*. Jedan dio grecizama u KR u AGR su latinizmi jer je latinski bio posrednik pri preuzimanju tih riječi, npr. *genetski*, *klimaks*, *simbol*.

10 Usp. Samardžija, 1997. (str. 200–201)

11 Usp. Grčević, 2002. (str. 521–525)

12 Usp. Savjetnik, 1999. (str. 285–298)

13 Radi se o sljedećim rječnicima: B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979. (dalje u tekstu KR) i V. Anić i I. Goldstein, *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb, 2000. (dalje u tekstu AGR).

3.1. Određivanje porijekla riječi iz staroga korpusa

Pri određivanju porijekla riječi iz staroga korpusa koristili smo se podjelom iz KR jer je veći broj riječi potvrđen upravo u tom rječniku. Za izvedene oblike kojih nema u rječniku porijeklo smo određivali prema njihovu osnovnom obliku koji je naveden u rječniku. Pri utvrđivanju porijekla problem su predstavljali egzotizmi. U AGR egzotizmi se označavaju kao takvi i često se navode i jezik izvor i posrednički jezik, dok je ta podjela u KR donekle nedosljedna jer nema egzotizama kao posebne kategorije, pa se takve riječi u nekim slučajevima označavaju prema jeziku izvoru, a u nekima prema jeziku posredniku, npr. *bumerang*, *jahta* i *tajfun* anglizmi su iako su došli u engleski iz drugih jezika, dok su *džungla*, *joga*, *tenk* i *tenkist* označeni kao riječi iz indijskih jezika, iako su došli do europskih jezika preko engleskoga. Takve smo riječi u korpusu označili kao egzotizme bez obzira radi li se o riječima koje su došle preko nekoga europskog jezika u hrvatski ili u novije vrijeme direktnim posuđivanjem.

Pri utvrđivanju porijekla riječi iz staroga korpusa dobili smo sljedeće rezultate. Najviše je latinizama, 947 riječi, zatim grecizama (355) i galicizama (254). Anglizma su 223, germanizma 63 i talijanizma 74. Turcizama je jako malo, svega 15, što je zanemarivo. Iz drugih jezika, mađarskog, češkog, španjolskog, ruskog, japanskog i kineskog zabilježeno je ukupno 57 različitih riječi.

Neki latinizmi su: *antikvarnica*, *aparatura*, *decentralizacija*, *egzistencija*, *filijala*, *kvalifikacioni*, *legitimacija*, *lokal*, *milicioner*, *personal*, *plebiscit*, *plenum*, *prezidijum*, *repcioner*, *redakcioni*, *referendum*, *rekreacioni*, *repatrijacija*, *restauracija*, *revolucioner*, *sekretar*, *suficit*, *totalitaran*, *urbanizam*, *vakuum*, *veto*.

Primjeri grecizama: *aerodrom*, *arhipelag*, *astronaut*, *autodrom*, *automobilizam*, *baza*, *bibliobus*, *daktilografija*, *demokratizacija*, *epoha*, *fotos*, *hegemonija*, *heroj*, *historija*, *kozmonaut*, *melos*, *muzika*, *paragraf*, *petrokemija*, *sifon*, *simpozij*, *sindikata*, *teatar*.

Primjeri galicizama: *ansambl*, *artiljerija*, *banket*, *bataljun*, *betonirac*, *biro*, *buffet*, *defile*, *demarkacioni*, *ešalon*, *etapa*, *frižider*, *garancija*, *grupacija*, *hazarder*, *kabinet*, *komitet*, *konter*, *kurtoazija*, *manekena*, *mašina*, *monter*, *nivo*, *paket*, *pansion*, *rajon*, *randevu*, *retušer*, *režim*, *režiser*, *stažist*, *šampion*, *šef*, *šofer*, *trikotaža*, *turnir*, *žanr*.

Primjeri anglizama: *barmen*, *bobby*, *budžet*, *come back*, *dajdžest*, *deterdžent*, *doker*, *folk*, *golgeter*, *hipik*, *hit*, *kečer*, *klovn*, *klub*, *kombajn*, *kombibus*, *longplejka*, *meč*, *non-stop*, *ofsajd*, *parkiralište*, *rekord*, *rekorder*, *samit*, *spikerica*, *stjuard*, *šou*, *šoumen*, *tinejdžer*, *vaterpolist*, *viski*, *žiri*, *western*.

Primjeri talijanizama: *akontacija*, *bagatelan*, *burza*, *fijasko*, *fregata*, *inkasator*, *komandant*, *limenka*, *mafija*, *regata*, *saldakontist*, *solist*, *starleta*, *valuta*, *virtuoz*, *žiro-račun* i primjeri germanizama: *auspuh*, *bunt*, *cinkografija*, *gastarbajter*, *kič*, *kuplung*, *muštra*, *pleh-muzika*, *pučist*, *rikverc*, *šablona*, *šalter*, *šminka*, *šnicla*, *špica*, *štab*, *šund*, *švercovati*, *vunderkind*.

3.2. Određivanje porijekla riječi iz novoga korpusa

Porijeklo riječi iz novoga korpusa, radi ujednačenosti, odredili smo prema KR, a porijeklo riječi koje nisu potvrđene u tom rječniku odredili smo prema

Rječniku novih riječi.¹⁴ Za te je riječi bilo jednostavnije odrediti porijeklo jer veliki dio tih riječi čine tuđice, a kod neprilagodenih riječi lakše je odrediti jezik izvor.

U novom je korpusu najviše *anglizama* (565), npr. *bend, body art, boss, buking, cash, doping, dream team, driblati, ecstasy, face lift, funky, grunge, happening, hard disc, hepiend, house, in, intervju, jeans, joystick, jumbo jet, know-how, laptop, link, live, lobist, oldtimer, party, performanca, public relation, reketar, riff, roler, science fiction, skuter, snowboard, supermarket, šoping, timing, tuner*, zatim *latinizama* (88), npr. *akvatorij, destinacija, dormitorij, fondacija, jurisdikcija, klijentela, konzorcij, legitimitet, mandat, mobilan, monstrum, nominalan, operativac, ruralan, superrevizija, urbani, verifikacija, slijede ih galicizmi* (51), npr. *arbitraža, aromaterapija, de luxe, debi, defile, dossier, eskadrila, garnizon, grand prix, hotelijer, interijer, krema, nouveau rich(ardes), remont, remorker, režim, sommelier, šifon, tranša, turoperater i grecizmi* (36), npr. *etno, filatelist, holokaust, mega, melograf, melos, metropola*. Zabilježeno je 16 *germanizama*, npr. *cimerica, logoraš, Schengenland, špalir, špica*, 13 *talijanizama*, npr. *bruto, đir, feragosto, flota, partitura*, 14 riječi iz *japanskoga jezika*, npr. *aikido, futon, kendo, shiatsu i tofu*, i 5 riječi iz *kineskoga*: *shih-tzu, tai-chi i wok*.

Većina nepotvrđenih riječi također su anglizmi ili prevedenice nastale po uzoru na engleski, te riječi iz japanskoga i kineskoga jezika, npr. *art rock, attachment, base-jump, basic, big air, billboard, bluetooth, bookmark, boyband, browser, buffering, bullying, chat, dial-up, disco beat, dress code, fade out, fashion week, hands free, happy hour, high-energy, karenasui, kid's day, last minute, lifestyle, media buying, multijob, must have, networking, one take film, outdoor, paintball, paperless, after job party, pet shop, power pilates, ratan, reality show, dub – reggae, router, salsa, sampler, SARS, scanner, senior citizens, shar-pei, sheng chi, shii-take gljiva, shockvertising, shorty, site, smartphone, snurfer, space-rock, speed date, swift, switch, tattoo, team building, theatre clubbing, wallpaper*.

3.3. Usporedba rezultata analize korpusa

Kada usporedimo podjelu riječi prema porijeklu u starome i novome korpusu, osnovna je razlika u odnosu između internacionalizama i anglizama. U starome je korpusu najviše upravo internacionalizama (1302), zatim galicizama (254), dok su anglizmi (223) na trećem mjestu. U novome je korpusu situacija drugačija, najviše je anglizama (565), zatim internacionalizama (124) (prvenstveno iz latinskoga jezika), dok su galicizmi (51) na trećem mjestu. Razlika je i u broju riječi iz »egzotičnih« jezika. U starom korpusu imamo 4 riječi iz japanskoga jezika (*džudaš, džudašica, džudo, kimono*), nekoliko iz indijskih jezika (*džungla, joga, tenk, tenkist*), ali nema niti jedne riječi iz kineskoga, dok u novome korpusu imamo 14 riječi iz japanskoga (*aikido, feng-shui, futon, judsu vještina, karenasui, kendo, ki-vježba, shiatsu, shii-take, tae bo, tofu, zen-*

14 Radi se o *Rječniku novih riječi* čiji su autori D. Brozović-Rončević, A. Gluhak, V. Muhvić-Dimanovski, L. Sočanac i B. Sočanac, objavljen 1996. u izdanju Minerve.

stil, zen vrt, wonton), i 5 iz kineskoga jezika (*sheng chi, shar-pei, shih-tzu, tai-chi, wok*), te nekoliko riječi iz drugih jezika (*aštanga joga, ayurveda, ayurvedski, bong, ibogain*).

Kada usporedimo dobivene rezultate, vidimo da su u starom korpusu prevladavali internacionalizmi (1302), dok ih je u novom korpusu 124. Očekivali smo veći broj internacionalizama u novom korpusu, tj. da će razlika u broju internacionalizama između staroga i novoga korpusa biti manja jer se radi o publicističkom funkcionalnom stilu za koji su karakteristični internacionalizmi. Možda se ovako mali broj internacionalizama može objasniti uspješnim »čišćenjem« hrvatskoga jezika od internacionalizama. S druge strane, prema podacima dobivenima ovom usporedbom, purizam nije jednako uspješan prema anglicizmima, jer je broj anglicizama mnogo veći u novom korpusu nego u starome.

U novom korpusu prevladavaju anglicizmi (565), a u starom su zabilježena 223. Velika je razlika u broju galicizama u starom i novom korpusu, u starom su zabilježena 254, a u novome 51. Ovi su podaci u skladu s očekivanjima. Danas je u upotrebi više anglicizama i egzotizama nego 1970-ih godina, i više je novih riječi koje su porijeklom iz engleskoga jezika. Manje je novih riječi koje su grčkoga, latinskoga ili francuskoga porijekla. Ovakvi su rezultati u skladu i s trendovima koji su se javili u većini europskih jezika. Naime, utjecaji engleskoga jezika na europske jezike sve su izraženiji nakon Drugoga svjetskog rata, a posebno od 1970-ih godina. Tako je i s hrvatskim jezikom. Utjecaji engleskoga rasti 1970-ih godina i tada su u hrvatski jezik ušle mnoge engleske riječi od kojih se većina zadržala i danas. Unatoč izraženom purizmu u 1990-ima ti se anglicizmi nisu prestali koristiti. Ne samo što se već postojeći anglicizmi nisu uspjeli uspješno zamijeniti hrvatskim riječima već iz dana u dan u hrvatski jezik prodiru nove engleske riječi.¹⁵

Riječi koje su zajedničke i starom i novom korpusu prvenstveno su internacionalizmi, te anglicizmi. Internacionalizmi koji se javljaju u oba korpusa su npr. *amortizacija, angažiran, bruto, centar, dinamika, filatelija, generacija, inicijativa, koalicija, kvorum, melos, metropola, ponton, realizacija, trijumf*, a neki zajednički anglicizmi su: *biznis, biznismen, bluz, bobi, budžet, cash, city, doping, fan, golf, happening, jahta, jazz, live show, pacemaker, rock, sound, underground*. Ovako mali broj (100) zajedničkih riječi možemo objasniti time što je ciljana građa za korpus bila različita, tj. prvenstveni je cilj prikupljanja građe za Projekt zabilježiti nove riječi, dok smo za stari korpus bilježili sve riječi stranog porijekla. Možda je ovako mali broj zajedničkih riječi ujedno i pokazatelj da su promjene koje su nastale u hrvatskom jeziku u istraživanim razdobljima mnogo veće nego što smo pretpostavljali.

4. ZAKLJUČAK

Cilj je ovoga rada bio sakupiti građu na temelju koje bismo mogli istražiti karakteristike posuđivanja u dva odvojena razdoblja. Krenuli smo od ideje da bi se u dvama udaljenim razdobljima koja se razlikuju po političkoj i gospodar-

¹⁵ Usp. Samardžija, 1997. (str. 201–202)

skoj situaciji mogle pojaviti, uz razlike u jeziku, i razlike u posuđivanju iz drugih jezika. Uspoređivali smo građu iz 1970-ih godina s onom s početka 21. stoljeća. Ta su dva razdoblja međusobno udaljena trideset godina što bi moglo biti dovoljno vremena da se mogu zabilježiti promjene u jeziku. Ova se dva razdoblja razlikuju ne samo po različitim političkim i gospodarskim okolnostima koje su bile karakteristične za svako razdoblje već i po različitim društvenim, kulturološkim i znanstveno-tehničkim obilježjima. S obzirom na to da su društvo i jezik međusobno usko povezani, društvene okolnosti i promjene koje se događaju u društvu utječu i na jezik.

Dio je jezika koji je »najotvoreniji« prema izvanjezičnim utjecajima i koji je najpromjenljiviji upravo leksik. Društvene se promjene najprije ogledaju u leksiku, tj. rječniku nekog jezika. Stoga smo i htjeli ispitati razlike koje obilježavaju rječnik jednoga i drugog razdoblja. Rječnik je nekoga jezika sastavljen od više slojeva. Jedan od tih slojeva čine i riječi koje su stranoga porijekla ili domaće riječi koje su nastale pod utjecajima drugih jezika. S obzirom na to da su nas zanimale razlike u posuđivanju u dvama razdobljima, bavili smo se prvenstveno ovim dijelom leksika, tj. stranim riječima i prevedenicama te domaćim riječima nastalim po uzoru na strane.

Građu koju smo prikupili analizirali smo s obzirom na porijeklo riječi koje ga sačinjavaju. Tako opisane korpuse međusobno smo uspoređivali. Analiza korpusa potvrdila je neka naša očekivanja.

Vjerujemo da smo ovakvim istraživanjem korpusa ispunili cilj postavljen na početku rada, a to je analizirati prikupljenu građu s obzirom na jedno obilježje i pokazati da postoje razlike u posuđivanju u dvama odvojenim razdobljima.

Rječnici, priručnici i literatura

- Anić, V. 1994. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb
- Anić, V. *Veliki Anić, Rječnik hrvatskoga jezika na CD-ROM-u*, Novi Liber, Zagreb
- Anić, V. i Goldstein, I. 2000. *Rječnik stranih riječi*, Novi Liber, Zagreb
- Babić, S. 1995. *Hrvatski jučer i danas*, Školske novine, Zagreb
- Barić, E., Hudeček, L., Koharević, N., Lončarić, M., Lukenda, M., Mamić, M., Mihaljević, M., Šarić, Lj., Švačko, V., Vukojević, L., Zečević, V. i Žagar, M. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine, Zagreb
- Brozović-Rončević, D., Gluhak, A., Muhvić-Dimanovski, V., Sočanac B. i Sočanac, L. 1996. *Rječnik novih riječi*, Minerva, Zagreb
- Busse, U. i Görlach, M. 2002. *German*, U: Görlach, M. (ur.) *English in Europe*, Oxford University Press, New York, 13. 36.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic Theory: Linguistic Variation and its Social Significance*, Blackwell, Oxford & Cambridge, USA
- Diebold, A. R., Jr. 1964. *Incipient Bilingualism*, U: Hymes, D. (ur.): *Language in Culture and Society*, Harper & Row, Publishers, New York, 495-520.
- Filipović, R. 1986. *Teorija jezika u kontaktu*, JAZU-Školska knjiga, Zagreb
- Fishman, J. A. 1978. *Sociologija jezika*, Svjetlost, Sarajevo
- Grčević, M. 2002. *O hrvatskim jezičnim promjenama devedesetih godina*, Forum 41, knjiga 73 [74!], Zagreb, str. 514-552.

- Hojjer, H. 1964. *Linguistic and Cultural Change*, U: Hymes, D. (ur.) *Language in Culture and Society*, Harper&Row Publishers, New York, 455-466.
- Hymes, D. 1964. (ur.), *Language in Culture and Society*, Harper&Row Publishers, New York,
- Klaić, B. 1979. *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb
- Mihaljević, M. 2002. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika – S posebnim obzirom na znanstveno-popularni i personalni podstil*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 28, Zagreb, 325-343.
- Moguš, M., Bratanić, M. i Tadić, M. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga, Zagreb
- Muhvić-Dimanovski, V. 1992. *Prevedenice – jedan oblik neologizama*, Rad HAZU, knj. 446, Zagreb, 93-205.
- Muhvić-Dimanovski, V. 1998. *Neologizmi na razmeđu jezične otvorenosti i jezičnoga purizma*, Filologija 30-31, Zagreb, 495-499.
- Muhvić-Dimanovski, V. 2004. *New Concepts and New Words – How Do Languages Cope With the Problem of Neology*, Collegium Antropologicum, vol. 28, supp. 1, Zagreb, 139-146.
- Muhvić-Dimanovski, V. 2004a. *Italian and German Influence on Croatian: Similarities And Differences*, u tisku
- Muljačić, Ž. 1997/1998. *Tri težišta u proučavanju jezičnih elemenata »stranog« porijekla*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 23-24, Zagreb, 265-280.
- Ornstein-Galicia, J. L. 1990. *New Desiderata in Language Contact Study: The Special Case of the Latin Amerika Area*, U: Zbornik: Languages in Contact, Zavod za lingvistiku, Zagreb, 50-64.
- Samardžija, M. 1997. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Matica hrvatska, Zagreb
- Silić, J. 1997a. *(Hrvatski) jezik kao sustav i kao standard*, U: Zbornik radova I: Prvi hrvatski slavistički kongres, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 131-139.
- Silić, J. 1997b. *Novinarski stil hrvatskoga standardnog jezika*, Kolo 3/1997, Zagreb, 495-513
- Thomas, G. 1991. *Linguistic Purism*, Longman, London & New York,
- Thomas L. i Wareing S. 1999. (ur.), *Language, Society and Power*, Routledge, London
- Trudgill, P. 1995. *An Introduction to Language and Society*, Penguin Books Ltd, London
- Turk, M. i Pavletić, H. 2001. *Poluprevedenice – jedan oblik neologizama*, U: Zbornik radova: Drugi slavistički kongres, sv. 1, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 643-649.
- Weinreich, U. 1963. *Languages in Contact: Findings and Problems*, Mouton&Co, The Hague

Borrowing in the Croatian language in two periods

In this text we analyzed and compared some characteristics of borrowing in the Croatian language in two separate periods. As a base for corpuses, we used daily newspapers published between 1970-1975 and between 2000-2004. Corpuses are made up of loans and translation loans. In the text, corpuses are analyzed and compared in consideration of the origin of loans and translation loans.

Ključne riječi: tudice, posuđenice, prevedenice, hrvatski jezik, korpusna analiza

Key words: foreign words, loanwords, loan translations, Croatian language, corpus analysis